

Michal Šamko

Májky a totémy

Kher

Michal Šamko
Májky a totemy

O ZÁPASECH A TOUZE STÁT SE SOUČÁSTÍ KMENE

MINISTERSTVO
KULTURY

Státní fond kultury ČR

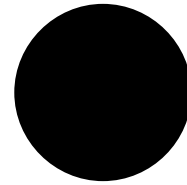
BADER
PHILANTHROPIES, INC.

Kniha vychází za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky, Státního fondu kultury a Bader Philanthropies, Inc. Bez ní by soustředěná práce s romskými autory, jejich díly, ale ani se čtenáři nebyla možná.

© Michal Šamko, 2023
Illustrations © Petr Polák, 2023
© KHER, z. s., 2023
ISBN 978-80-87780-37-4

T

V Radkyni žiju skoro odmalička, už to bude dvanáct let. V téhle krásné podkrkonošské vesnici znám každý kout a i v jejím okolí snad není místo, které bych neměl spojené s nějakým zážitkem. Mám to tu moc rád. Náš domek s loukou, starou lípou a sadem jabloní stojí uprostřed vesnice. Dostali ho moji rodiče – Michal zvaný Béla a Helena – výměnou za ten, který jsme měli na Slovensku. Za jasného počasí někdy vylezu na půdu, kde maminka věšívá prádlo. Je tam malé okénko, k němu si přisunu staré křeslo, posadím se do něj a užívám si krásného výhledu na naši vesnici a vzdálené vrcholky Krkonoš. Napravo je dobře vidět hrad Pecka, vypadá dost tajemně.

Jsem nejmladší ze šesti dětí a moji sourozenci, sestry Božena, Jolana a Maruška a bratři Láďa a Dušan, mi pořád slibují, že se na hrad společně vydáme a budu ho moct poznat zblízka. Ale jak už to se staršími sourozenci bývá, nikdy nemají čas.

Láďa je z nás všech nejstarší. Už ho doma moc nevidáme, protože je většinou v práci, v továrně v Nové Pace, nebo někde s kamarády. Občas za ním přijede celá parta z města až k nám. Každý z jeho kámošů má totiž motorku, kromě něj. Láďa je jediný Rom v partě a taky jediný, kdo ještě nemá řidičák.

Sousedí zvědavě vykukují z oken, když před naším domem zaparkuje komáří roj – skupinka asi patnácti malých motorek značky Jawa Mustang nebo Pionýr, kterým se říká fichtl, a banda rozesmátých kluků a holek si na plný pecky pouští muziku z kazeťáku. Láďa nasedne za jednoho z jezdců coby ledviňák a všichni začnou túrovat motor. Rozjedou se, zamávají mi a zůstane po nich jen čoud z motorek.

Jsme jediní Romové, kteří v Radkyni žijí, ale vůbec mi to tak nepříjde. Zdejší lidi se k nám totiž chovají, jako bychom nebyli jiní než oni. Táta s mámou jsou zaměstnaní v cihelně, která je na dolním konci vesnice. Všechno kolem domu si zvládnou udělat sami, dokonce i zednické práce. Nejednou se stalo, že nám sousedi přišli pomoci, když bylo potřeba víc rukou. Berou nás tu jako starousedlíky a není snad nikdo, kdo by měl vůči nám nějaké výhrady. Snad jen když sem tam něco vyvede můj starší bratr Dušan.

Založili si totiž s kamarády z vesnice indiánský kmen Apačů a za náčelníka zvolili Petra Sochorů zvaného Pedro. Jeho mladšímu bratrovi Michalovi říkají Šedý vlk a Dušan, protože je statnější postavy, dostal přezdívku Velký medvěd. Také jsem se chtěl stát členem kmene, ale prý jsem nebyl schválen šamanem. Nechápal jsem proč a měl jsem mu to za zlé. Slovo šamana má váhu, je jím Pepíno, syn Pražáků, kteří do Radkyně přijíždějí o víkendů na chalupu.

Občas se ale nade mnou kluci slitují a vezmou mě do své osady, kde jim pomáhám vyrábět členky nebo hlídat posvátné ohniště, když oni, členové rady, kouří dýmku míru. Kluci si to na zahradě Sochorových zařídili moc pěkně. Sami si vyřezali i postavili totem a vyrobili týpí z latí a starých bedýnek. Taky si zhotovili luky se šípy, a tak vlastně vznikl jeden z malérů, který způsobil rozruch po celé vesnici.

Naši indiáni totiž přišli s vynálezem, jak zdokonalit hrot šípu, aby se lépe zabodával. Místo ostře seříznutého konce dřívku použili hřebík, kterému usekli hlavičku a natloukli ho do dřeva ostrým koncem ven. Lukostřelbu pak nacvičovali střelením na terč vyznačený křídou na prkenných vratech stodoly.

Vše to začalo jeden březnový pátek asi tři týdny před Velikonocemi.

Akorát nám skončila poslední hodina. Už jsem chodil do šesté a ve třídě jsem byl jediný Rom. Když se tak ohlížím zpátky, míval jsem to někdy vážně těžké. Třeba zrovna vzpomínka na můj první školní den není vůbec veselá. Rodiče museli do práce, tak mě dovedl Dušan, který šel ten rok do třetí. Ostatní sourozenci byli na zvláštní škole nebo na učňáku. Otevřel jsem dveře 1. B a vidím třídu plnou českých chlapečků a holčiček. Hned za mnou vešla učitelka. „Ty jsi ten Michálek! Sedni si tam k té dívence do druhé lavice.“

Uvítala nás a každý jsme se měli představit, abychom se vzájemně seznámili. Když vtom jeden z těch chlapečků, Martínek, vstal a na celou třídu řekl: „On je cikán! Já se s ním bavím nebudu, nechci dostat blechy. A táta říkal, že kradou.“

Chtělo se mi zmizet a utíkat honem domů, ale učitelka ke mně přišla, chytla mě za ruku a zastala se mě: „Michálek takový jistě není, jeho rodiče pracují a znám jeho brášku, který chodí sem k nám do školy a nejsou s ním žádné problémy. Děti, takže slovo cikán už tady nechci slyšet, jinak to budu muset říct vašim rodičům.“ Už jsem si začínal myslet, že dál to bude v pohodě, když holčička, ke které jsem se posadil do lavice, povídá:

„Paní učitelko, já s ním sedět nechci, děti by si pak se mnou nehrály. Proč s NÍM musím sedět zrovna já?“ Měla pravdu, celý den se jí děti vyhýbaly a říkaly jí: „Fuj, Moniko, ty smrdíš, nešahaej na nás!“ Učitelky dobře věděly, jak se mezi sebou děti chovají a některé toho i využívaly. Když nějaký kluk zlobil, za trest ho posadily ke mně do poslední lavice, kde jsem sedával sám. Byla to pro něj větší potupa, než kdyby mu napařily poznámku, protože ten den se s ním nikdo ze spolužáků nebavil, a dokonce se jich nesměl ani dotknout.

Těžko vyjádřit, jak mi ten první den ve škole bylo. Když jsem byl malý, u nás ve vsi se mnou nikdo takhle nemluvil, natož aby mi říkal cikáne. Během první a druhé třídy jsem si od svých spolužáků vyslechl dost nadávek. Někdy už jsem si z toho dělal legraci i já sám a provokoval jsem především ty spolužáky, kteří na mě byli obzvláště zlí. Třeba jsem je objal. To se pak k dotyčnému celá třída nechtěla ani přiblížit. Můj úhlavní nepřítel Martin Ticháček se kvůli tomu jednou i rozběhl. „Martine, nebul. Tak jsi aspoň poznal, jaký to je, když jsou na tebe všichni ze třídy hnusný. A pro nic za nic. Teď aspoň víš, jak jsem se celou dobu cejtil já,“ řekl jsem mu.

Časem se ale ke mně děti začaly chovat líp. Asi je důležité ukázat, že taky něco umíte a jste v něčem dobří. Na konci školního roku jsem byl oceněný jako nejlepší žák ze třídy v ruském jazyce a jako první jsem dostal možnost psát si s žačkou ze SSSR. Opravdu jsem v ruštině válel, a tak se na mě dost spolužáků, tedy více spolužaček, obracelo, abych jim pomáhal třeba s překladem nebo s úkoly. Šlo mi to i při tělocviku, hrál jsem dobře fotbal a dost slušně volejbal, proto si mě kapitáni vybírali do svých týmů mezi prvními. Postupně jsme se s pár kluky skamarádili a ti se za mě postavili, když mi někdo z těch zlých něco prováděl. Třeba o přestávce rozházeli celou lavici. A to se mně stalo zrovna tu poslední páteční hodinu po těláku.

Už jsem měl všechno předem připravené k odchodu, protože se pro mě měl stavit Dušan. Když jsem se ale vrátil z šatny do třídy, uviděl jsem, že mám sešity z lavice poházené na zemi a celou aktovku vysypanou. Bylo mi jasné, že to nemohl být nikdo jiný než Martin, se kterým už jsem se párkrát popral, protože mi nedal pokoj a pořád dělal naschvály.

Zvýšil jsem hlas: „Tak teď toho mám vážně dost! Koukejte se příznat, kdo z vás mi to rozházeli!“ Bylo ticho, nikdo ani nemukl a všichni se tvářili, jako by se nic nestalo. Už jsem se chtěl rozběhnout za Martinem, že si to s ním vyřídím. Poznal jsem mu na očích, že to má na svědomí on. Jenže tu se ozvala Lenka Viková, předsedkyně naší třídy a nejlepší žačka:

„Byla bych ráda, aby se ten, co Michalovi rozházeli lavici a vysypal tašku, přiznal a dal mu to do pořádku. Jinak to nahlásím třídní a víte dobře, že má Michala ráda, protože je z nás v ruštině nejlepší. Je jasné, že tohle spočítá nám všem...“ Byl jsem v tu chvíli v šoku, že se mě přede všemi někdo zastal.

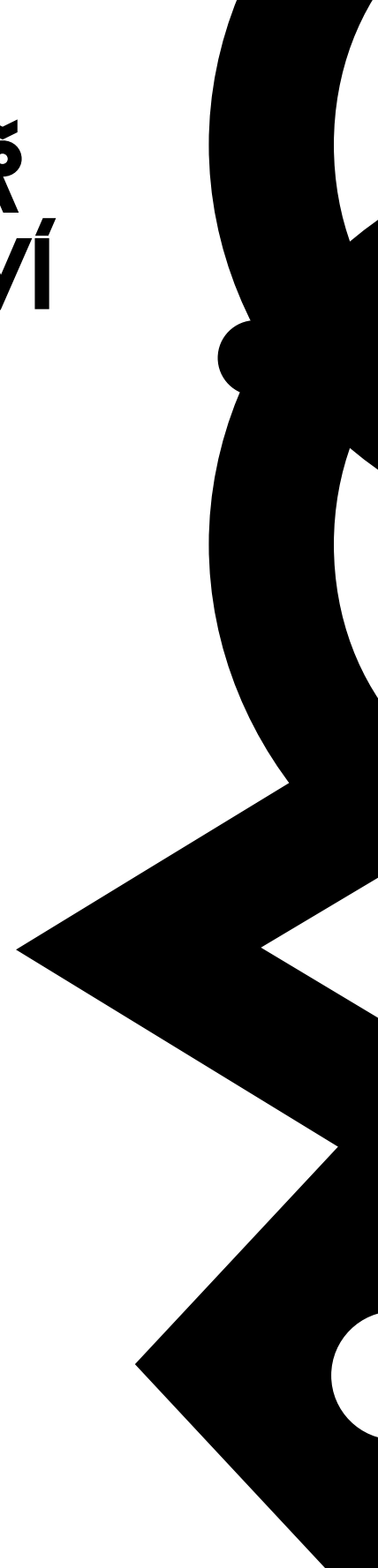
„Martine, tak proč se nepřiznáš?“ přidala se k Lence Monika, jedna z nejhezčích dívek ve třídě.

„Vy jste se snad zcvokli, ne?!“ vykřikl Martin zlostně, „snad se nebudete zastávat toho cikána!“ To mě dopálilo a rozeběhl jsem se přímo k němu a chytil ho za svetr. Už jsem mu chtěl jednu plesknout, když do dveří vešel Dušan a křikl na mě:

„Mižu! Okamžitě ho pusť. Nechovej se stejně jako on, nestojí ti za to.“ Děti ve třídě z nás nespouštěly oči. Ticho by se dalo krájet. Pustil jsem Martina a řekl mu:

„To je pravda, ty mi za žádnou poznámku nestojíš.“ Lenka přišla k mojí lavici a začala sbírat rozházené věci a skládat je. Přidaly se k ní další děti. Monika, Radek, Roman... Cítil jsem se v té chvíli jako jeden z nich, že mě berou za svého. Nestačil jsem se tomu divit, asi tak jako Martin, který se v té chvíli stal černou ovčí. Poděkoval jsem jim, vzal si tašku a se slovy „v pondělí ahoj“ jsem společně s bratrem vyšel ze třídy.

**O nálezech,
ztrátách, zradě
a síle přátelství**

15.

Jaro hrozně uteklo a za čtrnáct dní začínají prázdniny. Tyhle poslední týdny školy se vlečou k nevydržení. Ve třídě se nemluví o ničem jiném, než co kdo bude v létě dělat. Docela dost spolužáků bude prázdniny trávit u babiček, pojedou na letní tábor, ale taky s rodiči na dovolenou do Bulharska nebo Jugoslávie. Taky bych chtěl vidět moře, ale hlavně zažít, jaké to je plavat ve vlnách, v průzračně čisté slané vodě, a jen tak ležet na vyhřáté písčité pláži. Na dovolenou nejspíš nikam nepojedeme, možná na Slovensko za příbuznými, ale to není jisté. Já se ale i tak na volno těším, přestože vím, že ho strávím jenom u nás v Radkyni a koupat se budu tak akorát ve Štikáči. Je to hlavně kvůli manželům Kabátovým z Prahy, kteří u nás mají chalupu a tráví na ní léto.

Koupili ji a začali opravovat před třemi lety. Nás děti z vesnice tenkrát požádali, jestli bychom jim nepřišli pomoci vyklízet staré harampádí. Všichni z kmene Apačů, ale i další děti z vesnice souhlasili, a tak se nás druhý den ráno před chalupou sešlo jedenáct. Pan Kabát určil dvojice a přidělil nám práci. Jen já jsem jako nejmenší zůstal sám a neměl k sobě partáka. Přidal jsem se proto k Dušanovi a Stáně, kteří dostali za úkol vyklízet zadní místnost s napůl rozpadlými mosaznými

a dřevěnými postelemi. Na nich ležely od myši prožrané matrace, ze kterých čouhala sláma. V krásně vyřezávaných skříních ještě bylo poskládané oblečení těch, co zde bydleli jako poslední. Chalupa už byla dlouho opuštěná, zarostla kopřivami a náletovými stromky. Nikdo z nás dětí si do ní nedovolil vlézt, protože měla strašidelnou pověst. Staří sousedé o ní povídali různé podivné historky.

Pan Křížek nám jednou vyprávěl, že její majitele pokaždé potkal neblahý osud. Jedním z nich byl voják, který bojoval ve velké válce jako legionář a byl zraněný u Zborova v roce 1917. Během této důležité bitvy nastala situace, kdy se čeští legionáři střetli s Čechy, kteří bojovali v řadách rakouskouherské armády a na sobě měli její uniformu. Obě skupiny se tak nevědomky ocitly proti sobě a Češi museli zabít Čechy. Zranění toho legionáře z Radkyně nebylo vážné, ale nejspíš kvůli němu nemohl mít děti.

„K čemu mu byly metály za chrabrost, co mu po válce udělili? K čemu mu bylo, že se stal žandárem?“ lamentoval pan Křížek a vysvětlil nám, že se tak kdysi říkalo ozbrojeným strážcům zákona. Za první republiky se začalo říkat četníci a dnes to jsou esenbáci.

„Vzal si pěknou mladou ženu, velice pracovitou, ale jak už to tak někdy bejvá, nemohl se vyrovnat se svým postižením a po nějaké době propadl pití. Trápilo ho, že nezplodí syna, kterému by jednou chalupu předal,“ pokračoval pan Křížek. „Netrvalo dlouho a pro nespolehlivost ho od četníků propustili. Když si navíc všiml, že se po něm chlapi v hospodě koukají s úsměškem, spočítal si, že je to kvůli jeho krásný ženě. Sledoval ji a zjistil, že se potají schází se synem místního statkáře. Její nevěra ho tak vzala, že si ještě ten samý den sáhl na život. Večer ho manželka našla na půdě oběšeného. Po čase se vdala za toho mladého statkáře a přestěhovala se k němu do Bělý. Chalupa pak byla víc jak deset let prázdná, dokud ji nekoupil četník Lencl. Jenže jednou se mu splašil kůň, on z něj spadl a zlomil si vaz. Od té doby se každéj místní i přespolní tomuhle baráku vyhejbal jak čert kříži,“ seznámil nás s jeho dávnou smutnou historií pan Křížek.

Dneska už ale tuhle chalupu vlastní pan Kabát. Je lékař a jeho manželka učí na základní škole. Brzy jsme poznali, že k nám dětem mají vřelý vztah, a tak jsme jim rádi pomohli. Nejprve jsme před dům vynášeli starý nábytek, židle, rozbité skříně a slamníky. Pan Kabát je házel na oheň a věci jako obrazy, které se mu líbily a byly zachovalé, si dával na stranu. V naší místnosti už zbývalo srolovat starý koberec a odnést křesla zasypaná slámou z protržených matrací.

„Míšo, přines si z chodby ten velkej proutěnej koš a posbírej do něj slámu, ať ji všude neroztrousíme, až křesla poneseš ven,“ přidělila

mi Stáňa další práci, na kterou jsem stačil. „Ještě tu zameteme a budeme mít hotovo!“ Taky už jsem se těšil, že bude konec a po dni plném dřiny si sedneme k ohništi a opečeme špekáčky, jak nám pan Kabát ráno přislíbil. Začal jsem z křesla sbírat slámu a pak jsem si řekl, že celý ten čalouněný sedák zvednu a hodím do koše. Chytil jsem ho zesponu a něco mě bolestivě štíplo do prstů pravé ruky, až jsem zakřičel. Když jsem ruku vytáhl, krvácela. Dušan se Stáňou ke mně přiběhli a vyděšeně koukali, jak mi z rány teče docela hodně krve. Stáňa rychle vytáhla svůj kapesník a ruku mi ovázala.

„Do čeho jsi to šáhl? Není tu někde rozsypaný sklo?“ ptal se mně Dušan a opatrně se podíval pod podsedák. Byla pod ním schovaná stará šavle.

„Jé, já našel šavli!“ zakřičel jsem a během chvilky kolem nás stáli kluci, holky i pan Kabát.

„Co se tu děje? Kde se vzala ta krev?“ divil se kapkám na podlaze.

„Můj bráška se řízl o šavli. Byla schovaná tady v tom křesle,“ vysvětlil mu Dušan a pan Kabát se mi na zranění hned podíval.

„Musíme to vyčistit a doufám, že to nebude na šití.“ V kuchyni vytáhl svou lékárničku a pořezané prsty mi polil nějakou vodičkou, která začala šumět. Pak mi je otřel vatou a uklidnil mě: „Máš štěstí, ty malej lovče pokladů, na šití to není, ale jen náplast nestačí, musím ti to zafačovat.“ Když mi oba prsty obvázal, šli jsme se podívat, co jsem to vlastně našel. Prohlížel si ji ze všech stran a pak řekl: „To vypadá na četnickou šavli. A podívejte na tu stříbrnou stuhu kolem rukojeti. Ta značila hodnost důstojníka. Nejspíš patřila tomu majiteli, co tady bydlel před námi.“

Večer jsme si opekli buřty, které nám připravila jeho manželka, a k nim jsme vypili basu limonády, a dokonce jsme dostali nanuka! Měl jsem dobrý pocit z toho, co jsme dohromady zvládli s domem udělat a že jsme na tom dělali všichni společně. U opékání jsme se bavili o zážitcích, které se nám během vyklízení přihodily. Třeba jak ti, co uklízeli na půdě, našli klemprdu. To je takový dřevěný stojan s kamenným kruhem a popruhem na sekání skleněných korálků z dutých tyček, kterým se říkalo rafije. „Dřív si lidi v tomhle kraji přivydělávali různě, protože zdejší půda není moc úrodná. Taky tkali na stavech nebo vyráběli cihly ze zdejší červené hlíny. I díky ní proto tady založili cihelnu,“ vysvětlil nám pan Kabát, který si už zjistil hodně o historii naší vesnice, a předvedl nám, jak se klemprda používala.

Nejvíce ale všechny zajímalo, jak jsem našel šavli. Zatímco jsem vyprávěl, jak to bylo, odešel pan Kabát na chvíli do domu, a když se vrátil, řekl: „Naši pracovití pomocníci, dnes jste nám ukázali, že jste

bezvadná banda dětí. Umíte si pomáhat a je na vás spoleh. Proto vám šavli, kterou našel Michálek, věnujeme. Bude to něco jako váš znak, a když tady budeme, můžete si šavli půjčovat. Já ji do zítřka vyčistím, vyleštím, a až se vyspíte, bude na vás čekat. Moje paní tu má fotoaparát, tak se teď všichni společně i s šavlí vyfotíme na památku našeho prvního společného dne, souhlasíte?“ zeptal se nás a my jsme hlasitě dali najevo své nadšení. Od té doby se každý rok těšíme na jejich příjezd. Letos obzvlášť, protože nám Kabátovi, když byli na chalupě naposledy, slíbili, že pro nás tohle léto připraví speciální hry zdatnosti a naší šavlí je zahájí.

„Tak ty budeš celý prázdniny doma?“ zeptala se mě o přestávce Lenka Viková.

„Jo, budu, ale vůbec mi to nevádí, v Radkyni je to v létě fajn. Pořád se něco děje, teď třeba hasiči chystají výlet na Pecku. A dost možná, že někam s rodiči přece jen pojedem.“

„Hm, tak to já bych se asi nudila. Ale je pravda, že někdy chodíme s našima na procházku směrem k vám a je to tam moc hezký. Dojdeme do Přibyslavi, táta s mamkou si dají v hospodě pivo a já točenou malinovou, a jdeme zpátky do Paky.“

„No, vidíš, já bydlím jen o dva kilometry dál. Mohli byste procházku natáhnout až k nám a já bych tě provedl...“

„To by si dala,“ skočil mi do řeči Martin Ticháčků, kterému se Lenka líbila. „Do takovýho buranova! Co by tam dělala?“ Než jsem mu stačil odpovědět, vešla do třídy češtinářka.

„Posadte se, žáci. Připravte se, budete psát závěrečnou písemnou práci. Dejte si záležet, mnozí z vás si ještě můžou zlepšit známku na vysvědčení. Je to vaše poslední šance.“ V té chvíli se mi rozbušilo srdce a myslím si, že jsem nebyl jediný. Ten týden nás každý den čekaly i dvě písemky. Některé se mi povedly, jiné dopadly hůř, což se projevilo posledním školním denem.

Všichni jsme se svátečně oblékli a přinesli naši třídní kytku. Já jsem jí dal bílé a červené růže, která mi na své zahradě natrhala naše sousedka paní Svobodová. Třídní nás k sobě vyvolávala podle abecedy, takže než došla řada na Š, byl jsem už dost nervózní. „Tak Michale, vysvědčení nemáš nejhorší, vidím dost jedniček a několik dvojek. Celkově je to oproti prvnímu pololetí zlepšení. Kdyby ses víc snažil, mohl bys vytáhnout i tu trojku z matematiky. Ale jinak dobrý výkon,“ poděkoval jsem jí a podal puget růží. Kytici si prohlédla, přivoněla k ní, mile se na mě usmála a poděkovala mi za ni. Po zvonění jsme vyběhli ze školy a v parku se ještě se spolužáky podělili o dojmy z vysvědčení

a co nám na něj doma asi řeknou. A pak už se jen rozloučili a popřáli si hezké prázdniny.

Cestou na zastávku jsem doběhl Dušana, kterého vyprovázeli Pedro s Šedým vlkem. Povídali si, že zaslechli své rodiče, jak se baví o Kabátových. Prý s sebou na chalupu přivezou synovce.

„Jupí!“ vykřikl jsem, „to teda už brzo budou ty hry, co nám slíbili.“

„To víš, že budou, Kabát drží slovo,“ poklepal mě Pedro po rameni. „Jen doufám, Míšo, že budeš dobře reprezentovat náš kmen Apačů, i vy kluci. Musíme to vyhrát!“

„Jasná páka, Pedro, to vyhraje, jsme nejlepší z vesnice,“ řekl Dušan, jako by se nechumelilo.

Vrtala mi hlavou ta zpráva o synovci, a tak jsem se kluků zeptal, jestli o něm nevědí víc.

„Taky si nepamatuju, že by o něm někdy mluvili. Určitě to bude prima kluk, když je od Kabátů, teda jako od sestry Kabáta,“ řekl Šedý vlk a dodal, „třeba to bude takový prcek jako ty, Michálku, a konečně k sobě budeš mít parťáka.“ Kluky to pobavilo, ale já začal doufat, kéž by tak měl Šedý vlk pravdu.

„No nic, kluci, v pátek přijedeme k babičce a zase se pustíme do práce, máme toho v osadě hodně k vylepšování. Tak brzy čau!“ Když od nás odcházeli, akorát jsme viděli, jak k nám rychlým krokem směřuje naše Máňa se Staňou. Autobus už měl za chvíli přijet a odvézt nás vstříc prázdninám. Sedl jsem si v autobuse sám a vychutnával si ten báječný pocit volnosti. Všechno ve mně křičelo radostí, že dva měsíce prázdnin jsou celé celičké před námi!